

**Knihovny a
knihovnictví 2. pol.
19. století
(spolky, veřejné
knihovny)**

**Pavλίna Mazáčová
21. 3. 2017**

Prozatím, zvláště kvůli vysvětlení role státu a církve při zakládání českých lidových knihoven, byly jmenovány pouze tři typy těchto institucí- tedy knihovny učitelské, někdy nazývané vikariátní, zcela nesprávně pak školní, knihovny církevních institucí, tedy knihovny farní, děkanské a vikariátní, a konečně skutečně knihovny školní, tedy knihovny přístupné školní mládeži.

Jako další jsou obvykle v literatuře uváděny tyto typy knihoven: knihovny soukromé zpřístupněné lidu, městské či obecní a knihovny čtenářských společností.

Vyčerpávající seznam, který zahrnuje všechny řečené typy a náležitě je rozšiřuje, uvedl ve své práci Dr. Josef Volf. „Knihovny řemeslnické a učednické, hospodářsko-rolnické, školní, obecní, městské, pro odrostlou mládež školní, pro dospělejší dívky, studentské a sice při ústavech i v soukromém držení, učitelské, farní, čtenářských besed, jednot a spolků a konečně knihovny soukromé.“ 11 A dodává: „Nazývám je proto lidovými, poněvadž se obracely skoro výhradně k nejširším vrstvám lidovým a skoro výhradně také lidem prostým byly založeny nebo aspoň udržovány a používány.“ 12

„Knihovny školní byly často i knihovnami veřejnými. Ale zároveň za svůj původ a rozkvět děkovaly tomu, že velmi často bývaly knihovnami spolkovými, ze spolkových peněz udržovanými a jako spolkové používány

prvními skutečně lidovými knihovnami se staly v 30. a 40. letech 19. století až knihovny městské či obecní.

VOLF, Josef. České knihovny lidové do roku 1848. Česká osvěta. 1911, roč. 7, č. 1, s. 3. 13 THON, Jan. Lidové knihovnictví jako součást národní tradice. Praha : Kruh zaměstnanců Ústřední knihovny hl.m. Prahy, 1946. s. 10.

Zatímco církve i státní aparát všestranně omezovaly zakládání veřejných knihoven a povolovaly je jen ve školách a církevních úřadech, využili vlastenci této možnosti a budovali ze školních knihoven dobrá zařízení i pro dospělé čtenáře.

Ačkoli se převážná část funkce spolků a spolkových knihoven odklání od knih a náplní spolkové činnosti se stává téměř výlučně odebírání a čtení novin a časopisů, „důležitým výsledkem bylo, že čtenářské společnosti měly před sebou již konkrétní politický úkol: četba nebyla samoučelnou, nebyla jen vlasteneckou módou, ale vynutily si ji politické poměry a uvolnění svobod pro buržoazii i střední vrstvy, které potřebovaly velmi rychle získat určitý okruh vědomostí i vnitřní a mezinárodní přehled o situaci“²¹.

spolkovou knihovnou litomyšlského Ostrostřeleckého sboru a v roce 1844 k jejímu zveřejnění a tím i vzniku první lidové obecní knihovny.³⁶ Zakládání prvních obecních knihoven, se často, stejně jako u výše uvedených knihoven lidového charakteru, ujímali jednotlivci. Jejich zakládání však tentokráte leželo nejen na bedrech českých vlastenců, ať již skupin či jednotlivců, ale příznivé podmínky pro jejich vznik často zajišťovaly samotné obce. Obce pak také stávaly hlavní oporou tohoto typu knihoven.

Knihy byly získávány od majetnějších občanů obce, ale také od významných českých buditelů té doby. Další možností byly dary od okolních knihkupců. Těmi se ale logicky stávaly nejčastěji knihy, jež se dlouhodobě neprodávaly, což mělo za důsledek zanášení knihovny literaturou nižší úrovně. Finanční prostředky pak byly obvykle získávány obecními sbírkami či pořádáním besed, bálů a jiných společenských událostí.

O knihovných texty

Organizací knihovnické práce se zabývá rovněž článek Josefa Hochmanna „Něco o čtení kněh a o společných bibliotékách“ z roku 1839. Hochmann zde jako vhodné pro organizaci fondu zmiňuje dvě takzvané „ruční knihy“. Jedna z těchto knih měla obsahovat přírůstkový seznam s označením signatur, doložený celoročními účetními záznamy, druhá měla být tvořena seznamem čtenářů a záznamy o jejich finančních příspěvcích knihovně a výpůjčkách. 42 42 Dle: HOCHMANN, Josef. Něco o čtení kněh a o společných bibliotékách. Kwěty : národnj zábawnjk pro Čechy, Morawany a Slowáky. 1839, roč. 6, č. 41, s. 326-328

THON, Jan. Osvětou k svobodě : Kniha o českých čtenářích. Praha : Aventinum, 1948. s. 49.

Po roce 1850/1848

Zatímco od počátku 19. století bylo hlavní náplní knihoven zapůjčování knih, v revolučním roce se z knihoven stávají spíše čítárny knih a časopisů. Zájem o knihy, pod vlivem evropských událostí, klesá.

A tak se jedno z prvních nařízení týkalo zákazu činnosti všech čtenářských společností a 55 knihoven mimo školu. Ale i školní knihovny těžce postihla nová cenzurní opatření. Počátkem roku 1851 vyšlo nařízení, které zakazovalo zakládat knihovny bez povolení ministerstva. Důsledek nařízení byl katastrofální. Jeho realizací zanikly stovky knihoven a čtenářských společností, které vznikly v nadšené době revolučních událostí a jejichž činnost se již slibně rozvíjela.“⁴⁶

„Po letech bachovské reakce počátkem let šedesátých nastalo českému národu opravdové jaro kulturní a osvětové práce. Nebylo třeba počínati znovu. V lidovém knihovnictví se prostě intensivněji počalo pracovati na základech položených před rokem čtyřicátým osmým.

KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny Náchodska za obrození. Hradec Králové : Kruh, 1968. s. 22-23. 47 THON, Jan. Lidové knihovnictví jako součást národní tradice. Praha : Kruh zaměstnanců Ústřední knihovny hl.m. Prahy, 1946. s. 14-15.

Z předchozího odstavce je tedy zřejmé, že osvětová činnost nabrala v 60. letech 19. století nové síly. Jen v čtyřech letech, od roku 1866 do roku 1870, vzniklo v českých zemích 45 školních a 54 spolkových knihoven⁴⁸. Nárůst nově vznikajících knihoven je znatelný až do konce 2. desetiletí 20. století, kdy došlo v rámci vzniku samostatné Československé republiky i k zásadním změnám v oblasti knihovnické. „Na konci 19. stol. Je znám počet knihoven spravovaných obcemi a okresy, event. Zemskými orgány v Čechách: bylo jich napočteno 267 se 193.000 svazky. V r. 1905 vzrostl počet českých knihoven na 465.“⁴⁹

K cenzuře ve 2. polovině 19. století

POPULÁRNÍ literatura - přijímny cenzorské zásahy

krvavé romány, vyířské loupežnické, pirátské

krvavé rmány od 60. let produkují speciáln nakladatelství

populární literatura je “jedem”, “nákazou”, “otravou národa”

cenzura proti populární literatuře argumentována nezájmem lidí o “dobré” autory
(Karolinu Světlou např.)

nakladatel a bibliograf František Augustin Urbánek

- kampaň proti populární literatuře
- periodikum Věstník bibliografický
- propagační dílo V. Špačka Knihy d'áblový (1882) - mravoučná povídky tzv výchovné literatury pro lid ukazuje zhoubnost "špatné" četby (tzv. morální panika)
- 1881 krvavá literatura tématem jednání českého zemského sněmu!

negativní kampaň v českých zemích proti Zolově románu Nana - v jedné řadě s "krváky"

Knihovnamí proti “špatné” literatuře

Zakládání knihoven tažením proti “špatné” literatuře

- dobré a snadno dostupné knihy podporují národní osvětu (od 60. let 19. století)
- pokračování obrozenských snah
- blahdárné působení knih - prevence proti alkoholismu a zločinu!
- od 70. let se rozrůstá síť drobných knihoven s omezeným fo
  - knihovny spolkové, obecní, školní

Strategie vytváření fondů

Knihovnick ve Slaném Václav Štech:

- nesystémovost při zakládání fondů
- přijímány “nešťastné dary řízniců, kteří se zbabují braku, román vyvstříhané z příloh novin
- “Soustavně s ohledem na čtenářstvo, na popularizování cenných děl soudobého písemnictví českého ,s ohledem na šíření opravdových a ušechtilých snah nen doplňována e Slaném splková knihovna ani jediná”
- Náhoda, okamžitý nápad, nešťastný dar, antikvární cenk, reklama - to určuje úroveň obsahu”

Regulace fondu v žákovských knihovnách

součinnost státní a nestátní regulace

prosazování tzv. vhodné četby

revize žákovských knihoven obecných a měšťanských škol nařízená ministerstvem kultu a vyučování r. 1875, 1885-6

revizi proádjí samotní učitelé - výrazná redukce kniovních fondů

beletrii pro mládež píší něží a učitelé (většinou)

Urbánkův věstník - upozorění na nové české učebnice a čítanky a zpěvníky
(objednávky učebnic určovaly okresní školí rady)

František Josef Řezáč - školní knihovny

50. léta 19. století - propagátor zakládání školních knihoven na eském venkově

dobře vedená knihovna - nástroj rozvoje vzdělání, osvěty i národního hnutí

paternalistický vztah knihovník-čtenář (čtenář se naechává vést)

redaktor periodika Škola a život

konflikty úřadů s Řezáčovými záměry výrazem strachu úřadů z českých knih, a jejich vlivu na veřejnost

Školní knihovny

“nedej vždy každému, co chce ke čtení, nýbrž co mu přiměřené, neb někdy čtenář tvůj neví, co žádá.”

“knihovnick jest pokladník klenotů: vědomostí a zkušeností velikých, byť by i v chatrném papíře zaobaleny byly; pročez svému povolání tenkrte zadost učin, zná-li náležitě klenoty své, a ví-li, komu kerý má okázati a svěřiti; svědomitá péče a starost o dobré vynaložení svěřených mu hřiven vyhledává se při něm nevyhnutelně.”

Koncepce školních knihoven - Řezáč

- publikována ve Sborníku. Kalendáři učitelském na rok 1858l

Koncepce školních knihoven: 6 skupin

- podle počtu knih v knihovně (50 až 300)
- podle charakteru knih (kategorie A: nejmenší děti až D: odborní čtenáři)
- i do nejmenší knihovny doporučována Babička; Kytice a palackého Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě

I

Purismus v kánonu

jazykové revize děl již kalsickýc, určených ro školní četbu

Babička - vydání z r. 1887 - 1200 textových zásahů editora (odstanění germanismů, často pouze domnělých)

Vrchlický - kritizuje cenzurní puristický zásah do jeho básně Ptáci (smaragd- zeleň, azur - blankyt)

Labyrint světa a ráj srdce - 1887 - školní vydání: vypuštěna místa týkající se náboženství závadná z pohledu katolicismu, a místa o vztazích mužů a žen

Spolkový a shromažďovací zákon z roku 1867

Na konci 19. století i v malých městech zakládání četných besed a spolků dělnických, okrašlovacích, tělovýchovných

Časté spolky zpěvácké, divadelní a vzdělávací - na jejich vzniku se obvykle podílí místní učitelé

- Smysl spolků: nejen „zušlechtění ducha, jakož i mravů“; sdružování se za účelem pořádání dalších společenských akcí (taneční zábavy, vlastivědné výlety, divadelní představení ochotnických společností)

Od 30. let 19. století se objevovaly spolky náboženské, dobročinné nebo živnostenské a průmyslové, u kterých ale nehrála etnická příslušnost žádnou roli. Jednalo se totiž o prestižní záležitost svobodného obyvatelstva. Politika se rozebírala spíše po kavárnách a hostincích u stolů „štamgastů“, příslušníků městské nebo obecní inteligence, obchodníků a jiných významných představitelů, kteří kritizovali převážně Metternichův absol

utismus a další palčivé otázky, které sebou tehdejší politická situace přinášela.

S revolučním rokem 1848 se postupně rozpoutávala v českých zemích národnostní třenice mezi německým a českým etnikem a vznikala tak dvě oddělená národní společenstva. Německé prostředí, které bylo nesporně vyspělejší, nechtělo v žádném případě přistoupit na jakoukoliv debatu o samostatnosti českého národa, který svým razantním vývojem Němce v jejich dosavadním postavení ohrožoval. V této době začínaly vznikat první spolky českých Němců s politickým podtextem.^[1]

Všechny politické spolky, politická shromáždění, noviny a časopisy s protichůdnou politikou byly zakázány. Teprve až doba konstituční monarchie a zejména období po uzákonění práva „shromažďovat se a tvořit spolky“ nabídly prostor pro zakládání spolků. Po celé monarchii nastal doslova boom všemožných společenských aktivit. Zakládání spolků, které se ze začátku odvíjelo především ve městech, se rozmáhalo i na venkově. V době národnostního přání vznikaly přirozeně spolky české a německé. Němci se snažili rozvíjet svou národní identitu, setkávat se s ostatními příslušníky německého etnika a rozvíjet společné zájmy. Zrovna tak vznikaly obdobně na české straně spolky, které svým typem odpovídaly sdružením německým.^[1]

Spolkové knihovny

Určené především pro potřeby jednotlivých spolků a přímo využívány hlavně vlastními členy

Provozování spolkových knihoven nepatří mezi hlavní činnosti spolků

Výjimka: spolky čtenářské – jejich knihovny později daly základ veřejným knihovnám

Příklad: Knihovna Měšťanské besedy

- pořizována částečně z členských příspěvků, částečně z peněz, které spolek získával pořádáním společenských akcí.
- Noviny a časopisy k odebrání – hlasovalo se o titulech (pestrý výběr)
- Zpočátku: v roce 1853 Pražské noviny, Moravské noviny, přírodovědecký časopis Živa
- Později: časopisy zábavní, například Humoristické listy nebo Květy

V listopadu 1867 byl fond spolkové knihovny posílen o knihy z Matice české, což byly Palackého Dějiny české a osm dílů Shakespearových dramát. V prosinci pak ještě o dalších sedm svazků spisů poučných a zábavných z Matice moravské. Spolek měl své prostory v tehdejší hostinci U Heroltů. Na jeho místě stojí dnes budova radnice a někdejší spořitelny, kterou nechal postavit v roce 1890 příbramský starosta Karel Hail.

V březnu 1874 bylo rozhodnuto o dobrovolné sbírce pro zbudování besedního domu. Členové spolku byli ovšem i jinak nápadití při získávání financí. Mimo pořádání různých zábav a plesů to byly třeba poplatky za hru na kulečnicku, vybírání karetného, půjčování besedního sálu spolkům

divadelním za úplatu z každého představení. Pouze studentům byl sál zapůjčován bezúplatně. Postupem času se členy Měšťanské besedy stávali příslušníci různých společenských vrstev. Nebyli to jen vážení obchodníci, či profesoři, ale také třeba mlynářský pachtýř, či koželuh a jak se zdá, jednání byla někdy poněkud dynamická. „Nastalo jednání neparlamentní ano vřava, a protože viděl se předseda nucena schůzi zakončiti.“¹⁵

vánoční akce pro děti, do knihovního fondu přibyly mnohá periodika určena těm nejmenším. Zaznamenaným knihovníkem byl v té době profesor Brejcha, který podával zprávy o „rozkvětu knihovny“, do které však měli přístup pouze členové spolku, stejně tak jako do čítárny spolku báňských akademiků Prokop. O tři roky později referuje profesor Novák o odboru literárním. „Sděluje, že odbor ten se již konstituoval a že počal dnem 30. 1. činnost svou uvedením rozpravy o důležitosti veřejné knihovny spojené s čítárnou.“ 16

Je zřejmé, že osvětová činnost byla vnímána jako důležitá součást kulturního života města a její podpora se stala záležitostí jeho předních představitelů. Důkazem je profesorem Novákem předložená „resoluce kteráž v prvním literárním večeru v příčině zařízení veřejné knihovny spojené s čítárnou jednohlasně přijata byla“ Na tomto základě byla městské radě zaslána žádost o zřízení veřejné knihovny a čítárny, kterou podpořili i další spolky jako například spolek akademiků Jungmann, politický klub Havlíček, anebo čtenářská beseda Barák s poukázáním na fakt, že spolkové knihovny jsou pro veřejný provoz nedostatečné.

Výsledkem bylo, že 2. prosince 1899 se obecní zastupitelstvo usneslo založit veřejnou obecní knihovnu a byl zvolen zvláštní výbor, který se ujal přípravných prací. Tento výbor se oficiálně nazýval Komitét pro zřízení lidové knihovny. Po několikaletém úsilí se tedy nakonec podařilo dne 1. října 1900 otevřít v Příbrami první veřejnou knihovnu, která byla umístěna v budově obecné školy v Komenského ulici.“ 17 Knihovna disponovala 790 svazky, její služby využilo 255 čtenářů a dále se úspěšně rozvíjela. Z archivních záznamů vyplývá, že zakládání knihoven se stalo aktivitou hlavně pro pokrok šířící nadšence, kteří se nenechali od svých záměrů odradit, přestože podmínky nebyly pro všechny stejné. Tato vlna osvěty zasáhla nejen velká města, ale i malé obce. Záleželo jen na lidech, jak se k těmto snahám postaví.

Litomyšl

Jedno z 8 českých měst se čtenářskými (českými) společnostmi

Osobnost kaplana Karla Horského

Původní půjčovna knih – převážně německých – v také v knihovnictví Jana Veselíka

Litomyšlské spolkové knihovny- především knihovna Řemeslnické besedy

1890 – návrh na vznik veřejné knihovny – přístupné všem vrstvám

– Antonín Mudrych (předseda studentského spolku „Smetana“)

1891 – knihovna otevřena veřejnosti

Významní knihovníci litomyšlští

- Emil Rác - první knihovník (učitel)
- Josef Portman – bibliofil, přítel spisovatele a malíře Josefa Váchala (Portmoneum)

Josef Portman – záznam v matrice (křestní kniha)

Rok 1893 a den		Číslo domu	Jméno dítě	Ná- zvenství	Pol. Lavi	Leže	Rodičové		Kdo křtil	Kmotři jméno a stav	Porodní bába
číslo matrice	číslo křtu			křtobohé protezanost	místní farnost	matčinská sestava křtobá	Otec	Matka			
25.	30.	81.	Josef Ludvík František	Katolická	Řečkovice	Řečkovice	Josef Portman, kato- lik, kovářník při děr. chrámu Páně, a obywatel na Zahradě čís: 81., syn Františka Portma- na, kovářníka a obywatle na Za- hradě čis: 74. a matky Anny, dcery Barbory Vyčhytilo- vy obywatelky z Hluboké, okres Zámberk, katolika.	Henonie, katolika, do- ra Františka Hozla, tkadlec a obywatel v Lito- myšli čis: 395. a matky Ve- roniky, dcery Martina Hozla, měšťanu a tkad- le v Polčově čis: 235, katolika.	Emmanuel Savada, kaplan	Frant. Kocel, bubenčí v Litomyšl. čis: 395 XXX i.e. Anna Gersmannová, švadlena na Zahradě čis: 62.	Veronika Lánová Litomyšl
41	31.	702.	Albina, Albista.	Katolická	Řečkovice	Řečkovice	Eduard Dvořák, kato- lik, kovář v Litomyšli čis: 302., syn Josefa Dvořáka, souso- da v Litomyšli čis: 243. a matky Anny, rozené Jagerové z Lito- myšle čis: 372, katolika.	Albina, katolika, do- ra Jana Hegra, měšťana v Polčově čis: 177. a matky Anny rozené Nepaurové z Polčovy čis: 177, katolika.	Emmanuel Savada, kaplan	Julia Svobodová, manželka Františka Svobody, kovářka z Litomyšle v Polčově. Jana Lomice, řehradník na Zahradě čis: 11.	Helena Dvořáková Litomyšl

771 První čtenářská společnost vznikla v Praze pod anglickým názvem Learned Club (Učený spolek)

* 1781 - 1796 Veřejná čítárna na Staroměstském náměstí nabízela 14 titulů novin a 30 časopisů

* 1790 Václav Matěj Kramerius založil nakladatelství Česká expedice, středisko obrozenecké Prahy

* 1799 Rozhodnutím vídeňské vlády byly čítárny a půjčovny knih zakázány z obavy, že jsou centrem šíření zakázané literatury francouzského původu

* 1811 Povolení k půjčování měly jen knihy vydané na rakouském území nebo před rokem 1790. Provozovat půjčovnu bylo možné pouze v Praze, Brně a Olomouci, protože se rozmáhaly "pokoutní zápůjční knihovny", které šířily zakázané knihy

* 1818 Antonín Jaroslav Puchmajer založil český čtenářský spolek v Radnicích. Ve východních Čechách se scházela čtenářská společnost například v Litomyšli a v Chlumci nad Cidlinou.

* 1820 Biskupská konzistoř v Hradci Králové podpořila vydáním dokumentu Hradecký plán o povinném zakládání školních knihoven vznik první sítě knihoven. Jedno z nejstarších školních knihoven při základní škole byla v Týništi nad Orlicí.

* 1848 Celkem bylo otevřeno 50 obecních knihoven, nejstarší městské půjčovny měly Plzeň, Opava, Beroun, Kutná Hora, Žebrák, Litomyšl. Knihovny se stávají veřejnou institucí s úkolem pomáhat rozvoji řemesel a zemědělství.

* 1863 Spolek Umělecká beseda budoval od svého založení vlastní knihovnu. V následujících letech se zasloužil o založení Městské knihovny v Praze.

1870 - 1890 Osvětové spolky, čtenářské společnosti i studentské akademické spolky budují své knihovny a za poplatek zpřístupňují své sbírky veřejnosti.

* 1893 První ucelený text se zásadami správy spolkových a obecních knihoven vydal Bohuslav Čermák pod názvem Základové knihovnictví.

* 1897 Objevuje se návrh řešit nedostatečné finanční zabezpečení knihoven zákonem

* Statistické šetření z roku 1910 napočítalo v Čechách 4000 veřejně přístupných lidových knihoven (z toho 10 procent německých) a 189 tisíc čtenářů. Síť knihoven byla nerovnoměrně rozložená, na Slovensku existovalo asi sto spolkových knihoven a na území Podkarpatské Rusi žilo 50% negramotného obyvatelstva.

Rožmitál

Spolek i v této úředně nepotvrzené podobě odebíral mnoho časopisů, jak zábavních, tak i politických, nakupoval knihy se zaměřením naučným i beletrii.

Avšak ani tentokrát nadšení nemělo dlouhého trvání, protože mezi členy spolku docházelo k rozepřím zapříčiněným politikařením. Jak praví zápis: „Neblahé rozpisování a třídění národa v staro a mladočeský působilo i ve spolku neblaze“ 22

Čtenářský spolek se zabýval možností zřízení vlastního spolkového a zároveň důstojného práporu. Za tím účelem byla uspořádána mezi členy spolku sbírka

V letech 1893 a 1894 byla v Rožmitále založena „Obecní knihovna pro lid, kteráž umístěna ve škole obecné.“²⁹ Na schůzi knihovního odboru, ustaveného pro zřízení veřejné knihovny pro Rožmitál a okolí, konané dne 28. října 1893 se jednalo o daru Literárního kruhu nově vznikající knihovně v podobě některých knih z vlastní, spolkové knihovny. Současně s touto situací byli členové tohoto odboru rozhodnuti vyzvat občany, aby darovali nějaké knihy, pokud mohou, anebo aby přispěli finančně. Knihovna tedy byla založena, ale byl to teprve začátek cesty mnohdy nesnadné.

Spolkový život Němců na území českých

zemí monarchie

Spolkový život Němců (i dalších národností) umožnila v českých zemích prosincová ústava 1867 (František Josef I. uzákonil občanské právo

- V českých zemích rozvoj německých spolků
- v 80. a 90. letech 19. století: u Němců i u Čechů vznik masových nacionálních spolků, jejichž heslem bylo „udržení a rozšíření národní državy“

Spolky

vzdělávací - *Lesevereine* (čtenářské)

kulturní - *Deutscher Männergesangverein* (Praha, 1861), *Brünner Männergesangverein* (1861), *Troppauer Singakademie* (1860) a *Deutscher Sängerbund* (1864),

umělecké - *Mährischer Kunstverein* (Brno 1871), *Verein zur Gründung und Ehaltung eines Landesmuseums für Kunst und Gewerbe* (Opava 1882),

učitelské

tělocvičné, turistické, střelecké

vědecké - *Verein für die Geschichte der Deutschen in Böhmen* či *Deutscher Polytechnischer Verein*,

politické spolky - *Verfassungsverein der Deutschen in Böhmen* (Konstituční spolek Němců v Čechách), jehož pokračovatelem po roce 1882 byl *Deutscher Klub* (Německý klub), *Deutscher Verein* (Německý spolek; Praha 1869), *Brünner Bürgerverein* (Občanský spolek v Brně), *Verein der Deutschen in Mähren* (Spolek Němců na Moravě; Olomouc 1870), *Bürgerverein* (Opava 1869) a *Deutscher Verein* (1870),

V Evropě, aniž je to vidět, proběhla mezi lety 1750 až 1850 obrovská kulturní revoluce. Počet čtenářského publika vzrostl za tu dobu padesátkrát. Počítá se do toho jednak nárůst populace, jednak čtoucích lidí. Zlepšila se totiž gramotnost, čímž vznikl obrovský prostor, se kterým bylo potřeba něco dělat. Němci pro to mají termín „Zwischen Fibel und Bibel“, aby vzniklo něco „mezi slabikářem a biblí“.

Med: Když jste mluvil o německé literatuře, tak například dílo Johanna Wolfganga Goetha jistým kanonickým principem vytvářelo práh četby, která nějak kodifikovala vzdělance. A i když to ti lidé třeba nečetli, vždycky se odvolávali ke Goethovi jako ke klasikovi, jímž se vytvářela úroveň vzdělanosti.

Trávníček: Když vyšel Werther, mluví se o „Werther-Fieber“, o wertherovské horečce. Mnoho lidí se tímto dílem „nakazilo“ a páchalo sebevraždu.

Utrpení mladého Werthera byl bestseller své doby, ovšem společně s Rinaldo Rinaldiniem. Jedna

inaldinim. Jedna knoha však skončila ve vysoké literatuře a založila tu velkou tradici, ke které se Němci odvolávají jako ke kánonu. A ta druhá přepadla do beletrie, jakkoli tam nebyl velký rozdíl ve čtenosti – četli to jedni i druzí.

Zajímavé na tom je, že se tam cosi štěpí. Vzniká beletrie pro „obyčejné“ čtenáře, z které se dál vyvíjí náročná literatura. Ta je důležitá hlavně v tom, aby se mohla učit na školách. Antická ani středověká literatura už totiž nestačila a bylo třeba dodat nějakou literaturu domácí, aby se mohl kánon rozšířit o nejnovější historická patra.